

ARCHÆOLOGIAI
KÖZLEMÉNYEK.

HAZAI MŰEMLÉKEK ISMERETÉNEK ELŐMOZDÍTÁSÁRA.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSÁGA.

XIII. KÖTET.

(UJ FOLYAM X. KÖTET.)

II. FÜZET.

BUDAPEST.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(AZ AKADÉMIA ÉPÜLETÉBEN.)

MDCCCLXXX.

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

ARCHÆOLOGIAI
KÖZLEMÉNYEK.

HAZAI MŰEMLÉKEK ISMERETÉNEK ELŐMOZDÍTÁSÁRA.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSÁGA.

XIII. KÖTET.

(UJ FOLYAM X. KÖTET.)

II. FÜZET.

BUDAPEST.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(AZ AKADÉMIA ÉPÜLETÉBEN.)

MDCCCLXXX.

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

TARTALOM.

A polgárdi ezüst triposz. Pulszky Ferencztől... ..	Lap 1
A nagy-váradi ős székesegyház. Bunyitay Vinczétől	7
Magyarhoni régészeti leletek repertoriuma Hampel Józseftől	33

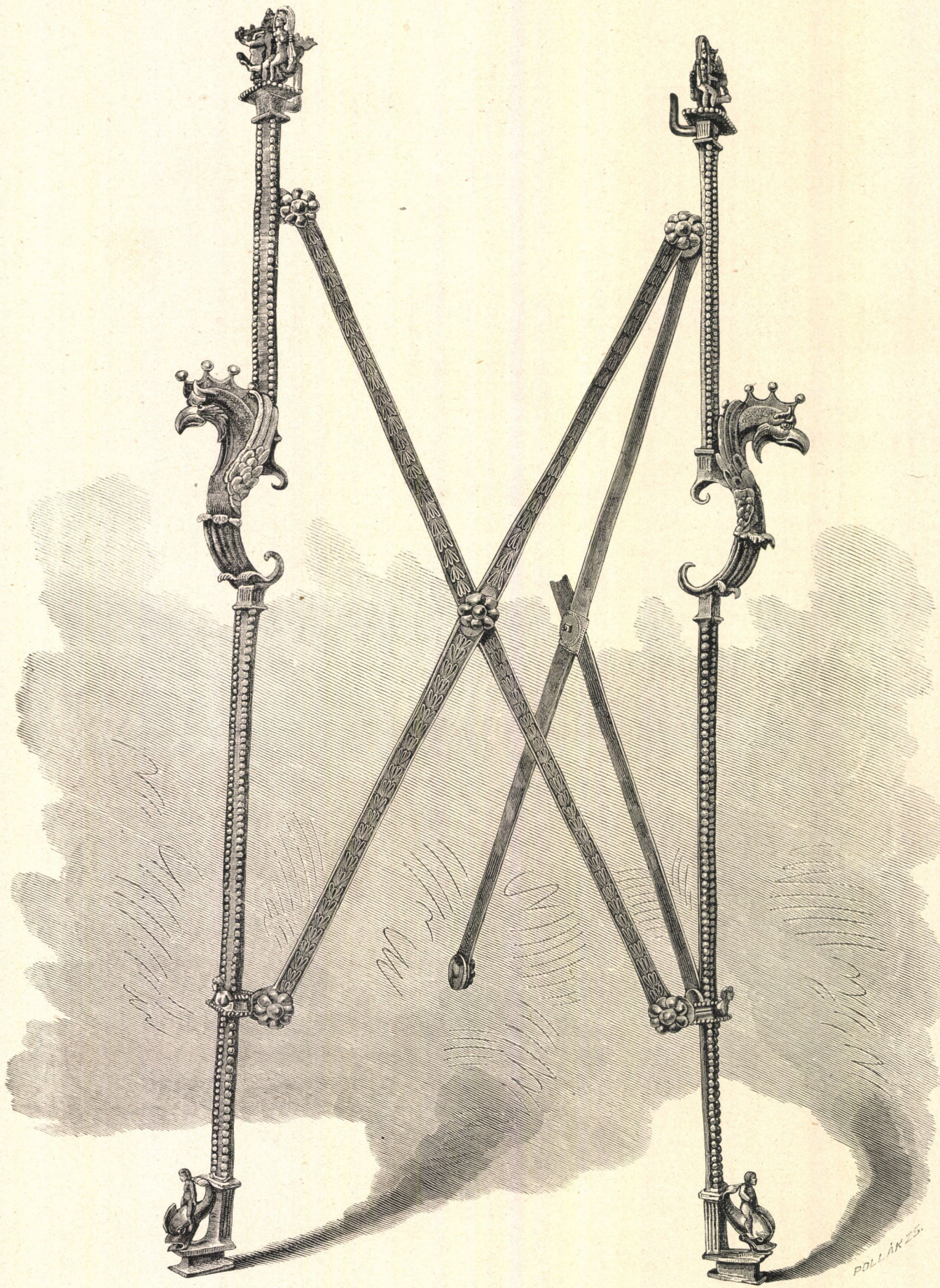
A POLGÁRDI EZÜST TRIPOSZ.

A hazánkban talált római emlékek közt a polgárdi ezüst triposz minden tekintetben az első helyet érdemli, mind a mellett hogy csonka, mert három lába közül csak kettő maradt reánk, a harmadik s az ezüst csésze, mely felül be volt akasztva s az emléket kiegészítené, örökre elveszett, a mint az a lelet körülményeiből kitetszik.

Május első napjaiban 1878-ban levelet vettem Baly Albert reformatus paptól Polgárdiban, Fejérmegyében, melyben tudósít, hogy Molnár János polgárdi gazda, egy fa töve alatt szőlőjében régi ezüst leletre akadt, melynek egyik része a levéllel együtt postán hozzám érkezett. Ez a triposz két részre hajlított egyik lába volt, melyből a lelet nevezetességét s régészeti becsét elégségesen fel lehetett ismerni, mire Dr. Hampel József régiségtárőr tüstént Polgárdiba utazott s a derék pap közvetítésével az egész leletet a magyar nemzeti muzeum számára megszerezte. A lelet hét darabból állott, melyek összeillettek, s könnyen voltak restaurálhatók, de a harmadik láb, a hozzátartozó pántok s a csésze hiányoztak, minélfogva Hampel tanár a lelhely körül szorgalmasan ásatott, de semmi fal vagy téglá nem mutatott régi épület nyomára, a lelet tehát elásott kincs volt, nem valamely régi telep maradványa. Az pedig, ki e kincset elrejtette, nem gondolt az emlék műbecsére, csak az ezüst belértéke érdekelhette őt, mert a pántok, melyek a triposz lábait összetartják, éles szerszámmal egy csapásra el voltak vágva, a két láb összehajlítva s eltörve s távol minden lakott helytől a földbe elrejtve, úgy hogy azon feltevés valószínűvé lesz, hogy két egyén orozta el ezen belbecsessel bíró emléket még a római időkben, s hogy a prédán úgy osztozkodtak, hogy az egyik két lábat s negyedfél pántot vitt el, s úgy összehajlította s törte azokat, hogy minél kevesebb tért foglaljanak el, a másik egy lábat tartott még, harmadfél pántot s a csészét, mi súly tekintetéből igazságos osztály lehetett. Az egyik részt Polgárdiban találták elásva, a másikat hiába kerestük.

A háromláb választékos alakja kitűnik az ide 1. sz. a. mellékelt sikerült fametszetből, mindegyik láb 1·13 magas, a pántok 0·82 hosszúak, a felső csoportoskák 0·105 szélesek, 0·8 magasak, a közép grifmadár diszítvány 0·19 magas.

Delfnen nyargaló gyerek diszíti a triposz lábainak talapzatát (2. ábra), e felett emelkedik a nagyszemű gyöngysor közt levéldiszítvány nyel ékes egyenes szár, melyen szép kanyarítással kettős virágkehelyből egy szárnyas, tarajos grifmadár felső része emelkedik ki (3. ábra) s választékosan megtöri a láb egyenes vonalát. Nyaka megett ismét felfut a szár, mint egy pillér, melynek jól tagozott fejét csoportozat diszíti, az egyik lábánál triton haluszonyokkal s farkkal, tengeri rák ollóval halantékán, csigát tart jobbjában, evező lapátot

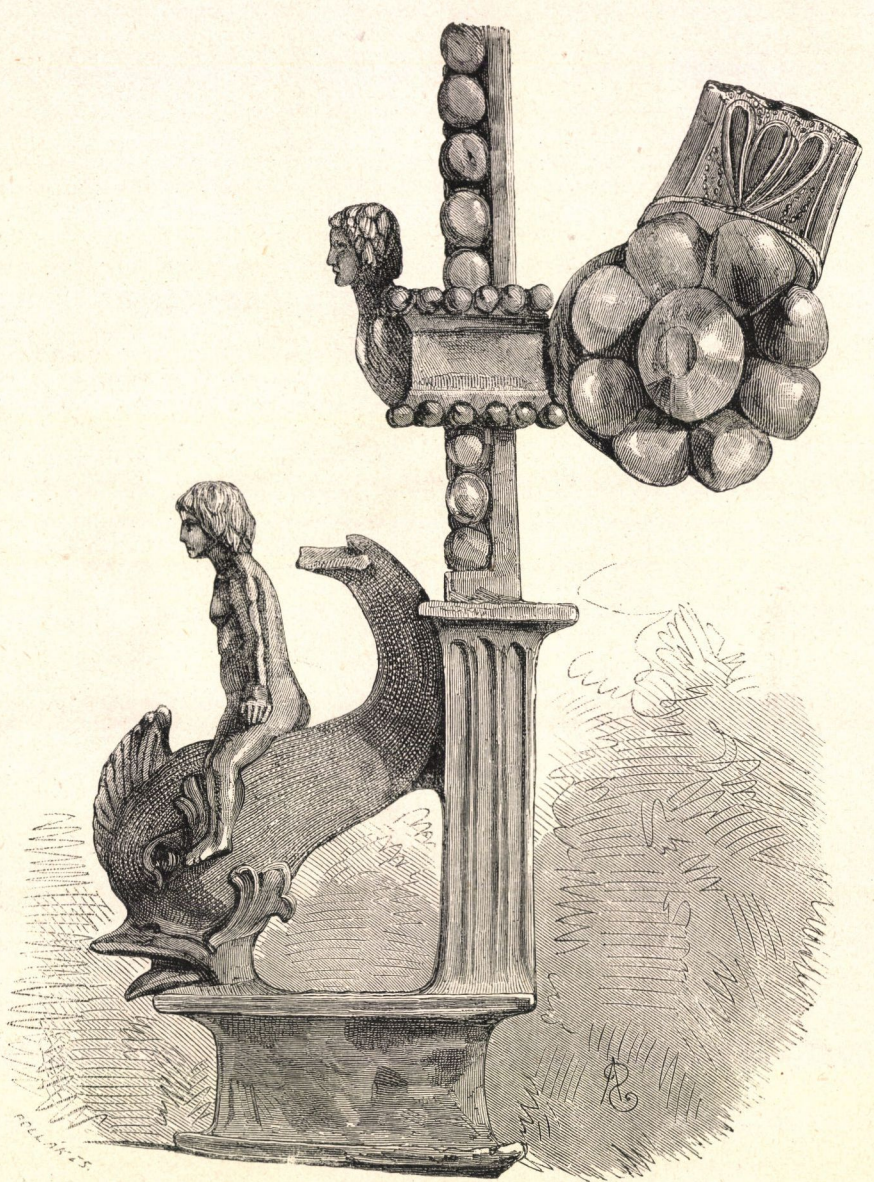
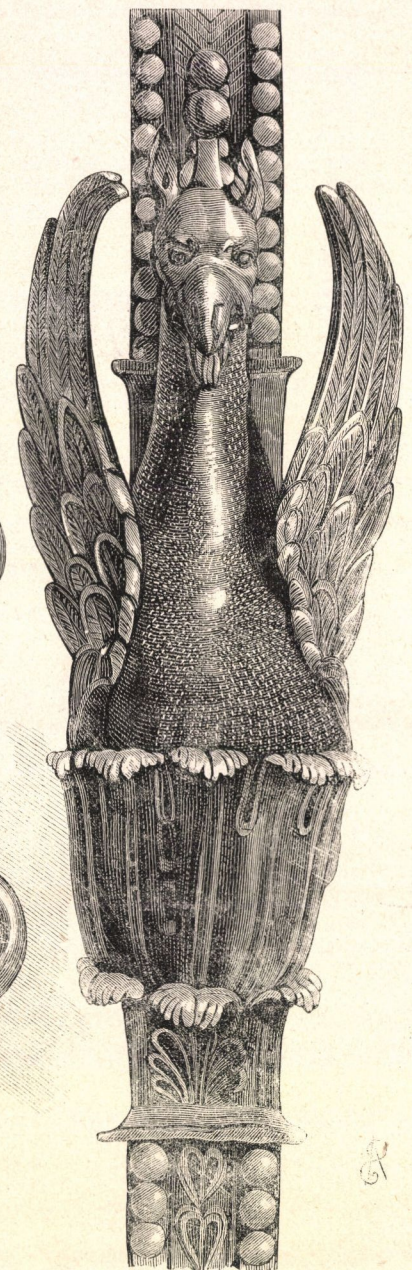

1. ábra.

POLLÁKES.

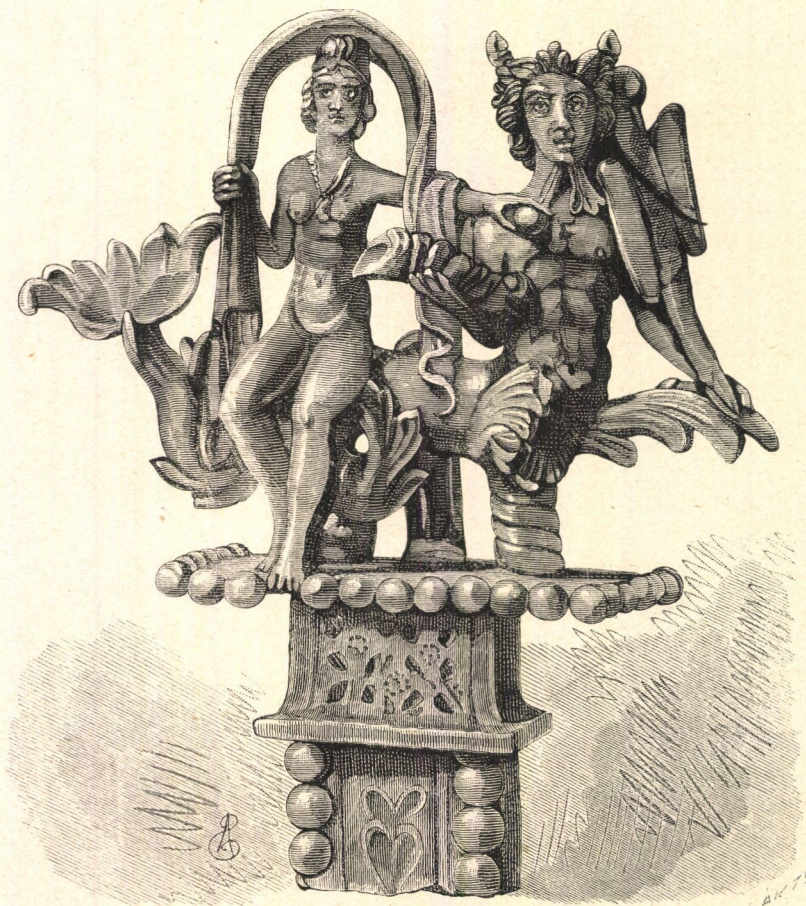
3. ábra.

2. ábra.

baljában; haltestén Venus ül, baljában tartva jelvényét, az almát, jobbával a feje felett ívvé hajló leplét, mi különösen a tengeri istenségeket jellemzi, nyaklánczán kívül semmi sem fedi testének idomait. (4. ábra). Ehez hasonlít a megfelelő csoport a második lábon, a tritonnak azonban itt lólába van, s vigan játszik fuvoláján, melyen két lyuk be van dugva. A hátán ülő Nereid jobbját nyújtja feléje (5. ábra).

A háromláb alsó részén gyermekfővel s két gyöngysorral diszített négyszeg gyűrű veszi körül a szárt, ehez egy-egy rózsza által, hozzá vannak illesztve a bevészt levéldiszítménnyel ékes keresztpántok, úgy hogy a rózsának tengelye körül mozoghatnak s a gyűrűk

4. ábra.

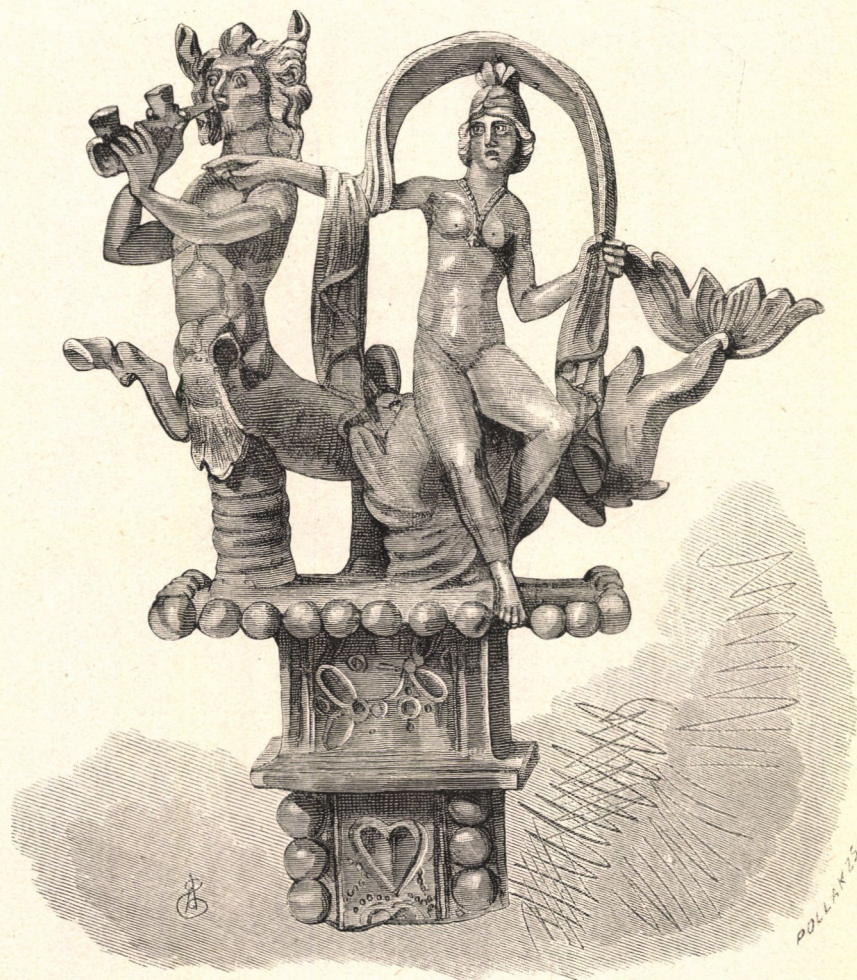
fel- vagy letolása által az egész háromlábát szűkítik vagy szélesítik. — A pillérfejek alatt belőlről egy-egy meghajlított emberúj nyúlik ki, ebbe volt beakasztva a csesze, mely nélkül a triposz nem teljes.

A triposzok eredetileg főzésre használt lábasok voltak, mint ilyenek jutottak a templomok elébe, ezekben főtt meg az áldozathús, azonban már Homérról is, mint a királyi teremek díszei fordulnak elő, főrendeltetésök mindamellet főleg egyházi maradt. Apollo híres delphii templomában a Pythia a háromlábra ült, ha jóslatait adta a hívőknek, s így a triposz, mint a jóslat jelvénye, leggyakrabban Apolló egyik járuléka, így találjuk érmeken és szobrokban ezen istenség mellett. Ismeretes a régi mythos, hogy Herakles midőn Apollo

megtagadta a jóslatot, a triposzt erővel elrabolta, s ezen ülve áthajózott a tengeren. Több régi dombormű és díszedényrajz örökíté meg ezen mythoszokat, Ráth György szép gyűjteményében is látunk egy görög díszedényt a triposzrablással.

Mint hogy a háromláb különösen a jóslat jelképévé vált, sokszor Apollónak egy másik járulékaival, a griffel lett díszítve, mint a polgárdi példányban, mindamelllett hogy ez más istenség jelvényével ékesített fel, s valószínűleg más istenség templomában lelte helyét.

Az ily gazdagon felszerelt triposzok díjúl adattak a choragikus versenyeknél, fogadalomként is szenteltettek az isteneknek, sőt leggyakrabban terem-díszül használtattak, ez

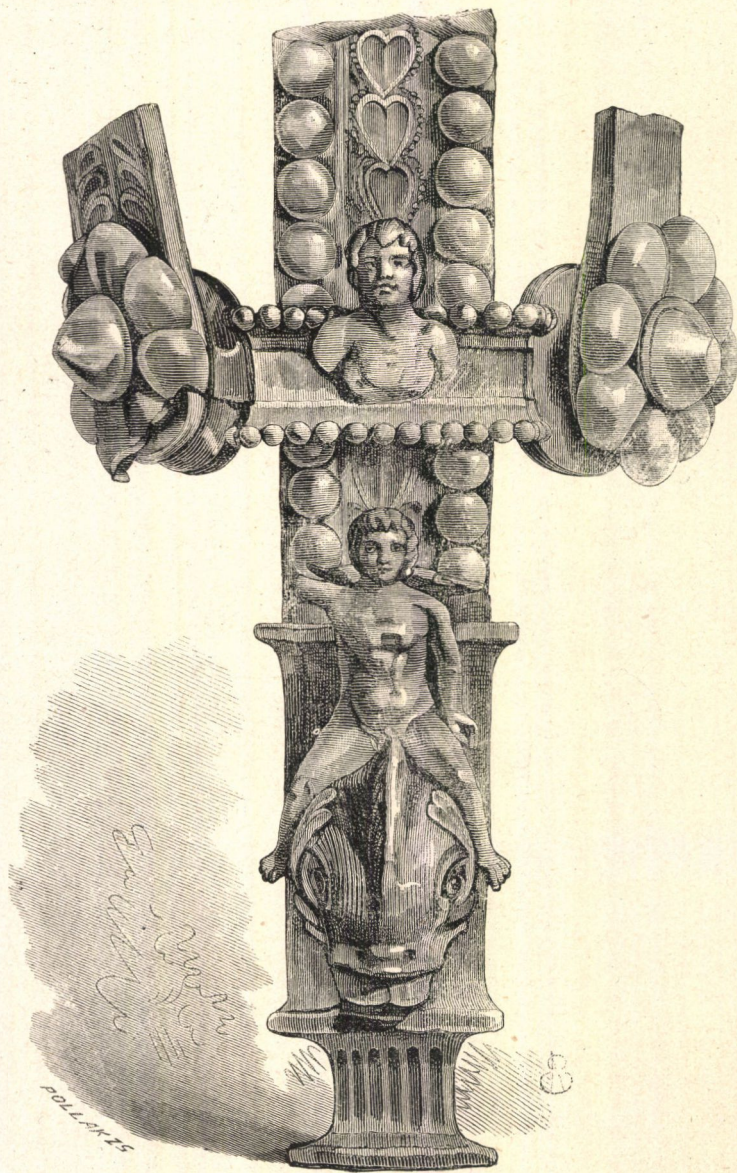

5. ábra.

esetben a serleg elmaradt s helyette tábla helyeztetett a háromlábra, mely asztalnak szolgált.

A triposzok, melyek reánk maradtak, alakjokra nézve is különbözők, az etruszk háromláboknak nincsenek középpántjai, nem is mozgékony, s a lábak nincsenek tagozva, ennél sokkal szebb a görög triposz, melynek jellegét jól képviseli a polgárdi példány. Ez vízi istenségnek volt szentelve, mind a mellett hogy a griffdíszítmény Apollóra emlékeztet. A delfinen nyargaló gyerek a régi szobrászatnak kedvencz egy tárgya, sokszor fordul elő bronzszobrocskákban, márványdomborműveken, különösen pedig Tarent város ezüst pénzein. A Nereid vagy maga Venus, ki szintén tengeri istenné, a triton hátán gyak-

ran fordul elő, elég itt a vatikáni és nápolyi csoportozatra utalni; mind ezek s a szép hason-
tárgyu domborművek Rómában és Münchenben valószínűleg compositiójokra nézve eredetileg
Scopasnak egy híres nagy szoborcsoportozatára vihetők vissza. — Karapannos, ki a
dodonai templom környékén tett sikeres ásatásai által ismeretes, Diocletian császár palo-
táját is ásatta fel Nicodemiában, s itt egy dízkocsi töredékeire akadt, melyek közt két
bronzcsoportozatot is talált, nagyságra s compositióra nézve a polgárdiakhoz hasonlókat,

6. ábra.

de stilre nézve durvábbakat. — A polgárdi háromláb a Diocletian diadalkocsijánál régibb; választékos rajza a jobb kor traditióit őrzi meg, s habár a kivitel Hadrián, sőt Marc Aurél szabatosabb technikáját már nem éri el, s a művészet hanyatlásának jeleit magán viseli, mégis Caracalla vagy Heliogabalus koránál alig későbbi. Az emlék mind becses anyagja, mind nagysága, mind ritkasága, mind régészeti érdekessége következtében még sokkal gazdagabb muzeumokban is, mint a nemzeti, dízhelyre érdemes.

Pulszky Ferencz.